

Egy arc vonásai

Zöld pázsit, frissen fodrászott fű, szomorúfüzek, virágok, ladikok, nagyképű hattyúk, egy színház, egy templom, girbegörbe utcák, amelyeken járt, egy fekete-fehér favázas ház, amelyben született. Székek, ágyak, serpenyők, tollak, könyvek, amelyekről el akarjuk hinni, hát elhisszük, hogy mind, mind hozzá tartoztak. Egy városka, ahonnan elindult és ahová hazamenekült, és ahol véget ért egy élet. Egy csoda!

Shakespeare's Country!

Shakespeare-ország!

Így hívják ma ezt a földet.

Talán tudta, hogy a föld egy darabját majd róla nevezik el, és persze színházat, fesztivált, társulatot.

Talán tudta, hogy évszázadok múlva is a legnagyobb izgalom lesz mindenhol a világon – rendezőnek, színésznek, közönségnek – őt játszani, őt hallani és látni.

Talán tudta, ha meghal, nyugodtan temethetik a stratfordi templom oltára elé, a főhelyre, nem kell többé háborgatni a sírt, nagyobbbat, méltóbbat, királyibbat nem teremnek a századok. Talán tudta!

De milyen élet lehetett az övé?

Ha egy végiggondolt Shakespeare-darab ekkora ajtót vág az életre, egy végigélt Shakespeare-szerep ekkorát hasít belőlünk, mi lenne, ha minden tragédiáját, minden vígjátékát, minden sorsát végigküszködnénk. Úristen!

Mekkorára nyílna a szemünk!

Hol voltál azon a nyáron, Jágó?

Azokon az esteken? Nem láttalak!

Vagy ott voltál, csak rosszul kerestelek? Vagy találkoztunk is, csak nem vettelek észre? Pedig kutattam, keresgéltem, csatangoltam. Éjjel is. Voltam a halpiacnál is, a kishíd tövében, a Fenice Színház vízikapujánál. Ott lehetél te is a durva vigyori legényekkel a kurjongatók között. Ha lenézek, a víz tükrében találkozott volna talán a tekintetünk. Vagy a lépcsőn ültél egyedül? Hátadat a mohos köveknek szorítva. Fagyosan. Elriasztón. Jelt kellett volna hagynom a Rialtó bazársorán, vagy üzenetet a Piazzetta bővliárusainál, a szárnyas-oroszlános Marco-oszlopnál, vagy legalább kerestetni, üzenni a galambokkal, a gondolatokkal, csirkefogókkal, a stricikkel, kurvákkal. Hogy ki tud rólad? Hallottak-e felőled? Mert hallgatott mindenki, az utcák, a boltívek, a vízben strázsáló cölöpök, szegyenkezve. Nem akartak emlékezni rád! A Dogepalota tanástermében sem, Velence múltjában sem, az útikönyvek csiricsaré történelmében sem, a gondolatok rekedt áriáiban sem. Még Desdemona esipkés háza körül sem. Sehoh! Kitzasztottak! Megbélyegeztek!

Az emlékedet is szétmázolták!

Harcolhatsz a vacak igazadért!

'72 telén a Rondellában üldögéltünk. Jó helyünk volt itt. A II. Lajos király után jókat lehetett hallgatni a pince boltíve alatt, és jókat lehetett beszélgetni a kovácsoltvas-

fogasra akasztott fehér boros lopók, keljfeljancsi poharak mellett a gyertyák táncánál, a füstbarna vastag falnak támaszkodva.

– Végünk van! Találtam magunknak megint egy jó, beledöglős darabot! Egy bizonyos Shakespeare úr küldte nekünk. Shakespeare Vilmos. Fialat, zseniális magyar író – nevetett Ottó és maga mellé dobta a pulóverét. – Othelló! Hallottatok már erről?

Akkor már tudtam, mit jelent ez. Ismertem ezeket a mozdulatokat. A beledöglős darab, az égő szemek, az izgalom, a nevetés, a percenként le-föl ráncigált pulóver, a huzatnyomozás, füstildőzés, a széles gesztusok, a fullasztó ingnyak szétnyúzása, a szavak lüktetése, a megállított mozdulatok, a kitartott pillanatok döbbenete.

Elindult a lavina! Megállíthatatlanul!

Amilyen elképzelhetetlen, reménytelen Ottót egy darabra rábeszélni, ami nem az övé, amibe nem szerelmes, amitől nem rázza ki a hideg, úgy éreztem ott a gyertyák fényénél, hogy ettől az Othellótól most már nem lehet eltántorítani. Vághatják a pofákat, fanyaloghatnak, hogy minek, s ha már kell, miért épp ezt, miért épp most, miért épp itt.

– Berúgtam! Gyalog megyek át a hídon! Ágyó!

Mi ez? Milyen történet? Honnan? Milyen csodálatos, őrjöngő játékba indulok megint? Milyen Jágó ez? Hát olvastam én ezt a darabot, mitől lenne ez most egyszerre ilyen? Ennyire más? Mitől ilyen egyszerű? Barátság, gyűlölet, féltékenység, hazugság, félelem, bosszú. Ezekből lesz ez az őrjöngő, fortyogó fekete örvény, amiben mind elmerülnek? Othelló és Jágó, Desdemona és Emilia, Rodrigó és Cassió. Kik ezek? Úgy beszélt rólok, mintha ismerné őket. Mintha őszre megérkeznének repülővel, egy eddig felfedezetlen szigetről.

Hé! Mister Shakespeare!

Mi lesz ebből?

Még más játékokba csavarodva, máris arcokat hajszolok, grimaszokat kutatok az emlékeimben, mozdulatokat, amelyek felvillantanak egy embert. Valakit! Egy vonzó, megnyerő vagy taszító találkozást, ami megmarad.

Mi jellemző egy emberre?

A szeme, a keze, a nevetése, a sírása, a hallgatása, a tehetsége vagy az ügyetlensége? A vágyai? Jágó ölelését keresem már, szorongását, lendületét, felcsattanásait, keserűségét. Csatasorba állítom az emlékeimet, s még így is ki tudja, lehet-e egy kicsit változtatni az őrdög arcán, legalább egy-két vonást belevélni, legalább azt a csöppnyi igazságát összevakarni.

Mióta fölolvastuk a darabot, nem tudok szabadulni a történettől sem, meg ettől a nyomorult zászlótól sem. Még a teniszpályára is utánam jön, a műgrómedence langyos vizébe is beletéhenkedik. Ne is reménykedjek! Fejemen ül majd egész nyáron. Hiába bújok el Mátrafüreden vagy valahol a tengerparton. Titokban ott is őt fogom keresni.

Búcsúznak! Alighogy nekiálltunk, az első botladozó lépések után máris szét-széledünk. Abbahagyjuk a próbákat, majd összeel folytatjuk. Pedig ez a pár hét csak arra volt jó, hogy felpiszkáljon, felizzgasson minket. De akárhogy is, búcsúeste ez. Hajnalban utazunk. A búcsútűz ég ilyen hatalmas lánggal a „Bessenyei-várban”. Féri vasvillával vágja oldalba a tüzet, Neluval célba dobálunk szögvégi indiányilakkal, egy hatalmas demizsont kerülgetve, minden forduló után koccintva, hörpintve, főleg a győztesre s legfőképp a vesztesre. A lányok a konyhában ügyködnek, vihognak; érkeznek imbolyogva a kenyerek, uborkák, poharak; parázs lett a tűzből, a rácson húsok sercegnek. Mi mindent kellene még megbeszélni! Férít se szabadna most itthagyni. Vinni kéne magunkkal vagy itt maradni nekünk is, és dumálni napokon keresztül. De utazni kell, nyaralni, kikapcsolódni. A kimerült akkumulátorokat feltölteni. Búcsúzni kell.

Féri nekiállt a vacsorakészítésnek. Bámulatosan! Minden mozdulata annyira ő! Ahogy egy tenyérnyi húst odacsap, egy óriás görögdinnyét megdönget, aztán recsegve hasbaszúr, bort tölt, egy könyvet felüt, ahogy egy agyonjegyzetelt, aláhúzigált

Németh László-könyvből felolvas, szinte érzékien, mint egy pornóregényt, fel-felnyögve, hüppögve, ahogy rajongva, szerelmesen beszél egy darabról, egy Othellóról, egy szerepről. Egy Hekubáról! Egy sorról, egy szóról, egy sóhajról. Hogy ezzel a szereppel ezelőtt nem tudom hány évvel örvöngő, viharos sikert aratott? – hol van az már. Mintha először olvasta volna, először hallott volna erről a történetről.

Nem láttam senkit még, aki ennyire füttyül a múltjára, aki ilyen tisztán, ilyen vadoztatújan tud nekiállni minden új feladatnak, s aki ennyire össze tudja maszatolni az érdemeit, az eredményeit, a sikereit.

Késő éjszaka, hasunk, fejünk, degeszre tömve, egy nagy papíresomaggal meg egy pár gőzölgő kukoricacsővel búcsúztat. A csomag a maradék nagyszerű húsok, hogy holnap hajnalban Dubrovnik felé nehogy éhen haljunk.

– Éreztétek nagyon rosszul magatokat! Szöröncsétlenek!

Csendben gurulunk le a hegyről, Nelu szólal meg, aki ma egész este hallgatott.

– Te Pétya! Ne öregedjünk meg! Le kell állni az évekkal harminc körül. Ahogy ez a Feri! A nagy medve! Ó jól csinálja! Dolgozd ki a tervet azokon a szűrős, szörnyű dubrovnikai sziklákon!

A szoba akkora volt, mint egy közepes ruhásszekrény. Két ágy szorongott benne, meg mi. Az ablak a tengerre nézett, a gyönyörű, szűrős sziklákra. Az öbölre. Innen lestem a kishajót is. Ha meghallottam a motor dohogását, futottam le a partra. Majd mindennap végignéztem a ceremóniát. Markó kikapcsolta a motort, némán sikkolt a parthoz, repült a kötél, rátekerődött a cölöpre, a kishajó engedelmesen oldalt fordult, alig verődött a vízbe lógatott autógumikhoz. Két konyhalány várta a főnököt a színes műanyagládákkal, s már puffantak is a lapos, kövér, csodálkozó halak, recscentek a ládák fenekén a rákok, hiába fenyegetőztek undorító ollóikkal. Aztán a sörösládák következtek. Markó úgy penderítette őket a partra, azt hittem, pozdorjává törik mind. A lányok iszkoltak a csöpögő ládákkal, a csörömpölő sörökkel a konyha sötétje felé. Egy szó sem hangzott el soha! Markó a kirakodás után kilépett a hajóból, feszült rajta a vadító piros ing, fenekén a fekete nadrág, krisztusapucsa-ból csöpögött a víz, ahogy affektálva emelgette lábait. Markóé volt a kis csodacocma az öbölben. A tengerre néző lugas, saját kikötő, különleges halak, rákok, jeges sör mindig, zamatos vörös bor és a lampionok közül halkan szűrődő harmonikaszó. Mindig csak harmonikaszó.

Markó ledobta magát az egyik asztalhoz, ahová nem sütött a nap, háttal a víznek, az egyik lány pálinkáért szaladt, a másik az izzadó sörösüveget hozta, és szó nélkül rakták a poharakat, öntötték a pálinkát, a sört, aztán uzsgyi, vissza a konyhába. Markó ivott. Fagyosan csinált mindent. Még a sliovicéat is undorral lökte magába.

Kezdtünk otthonosak lenni az öbölben. Nem volt nehéz áttálni erre az életre. Kidöglesztő úszások a sziklák között, bűvárszemüvegezés, bambulás, kockázás és tengeri süntüskék kipiszkálása egymás talpából és vízisi, repesztés a szélben, a több méteres titokzatos vízivilág fölött. És esténként Markó kocsmájában halak, rákok után vörös bor mellett duma, persze a színházról, a főiskolás emlékekről, s persze a vágyakról. Lestem ezt a Markót. Valami Jágó-félet kerestem benne. Mondták, hogy nagyon gazdag. Hogy boldogtalan. Nem láttuk még nevetni. A lányok sajnálták. Tetszett nekik. A párdüctestű Markó. A nagyon pimasz. A borzasztó durva. Markó szerencsére ritkán szolgált ki személyesen. Esténként beugrott a hajóba, és eldübörgött a sötét vizen. Valahová. Csak a füst maradt utána. Ha mégis váratlanul átvonult a lampionos teraszon, megfagyott a nevetés. Elhervadt a jókedv. Kezdtem kiismerni. Kezdtem átlátni rajta. Na, ebből a Markóból is becsomagolok és hazacsempészek egy jókora darabot!

Ezen már röhögni kellett! Megint váraкоztam. Itt az Adrián, a sziklák között, a pálmák alatt, a vizisítálpakon repülve, megint váraкоztam. Egy ronda, nagy kapura, a szitáló, köhögtes porra, a kopott díszletjelzésekre, a szeptemberre, az őszre meg az ottani tengerpartra, pálmafákra, a reflektorokból vakító napsugarakra, a mi Velencénkire, ahová a Hársfa utcáról vezet egy szűk folyosó. A portásfülkétől a díszlet-

raktáron át a színpadra – egy göthös lagúna. Ahogy kezdtem megismerni ezt a Jágót, ahogy erőszakosan belém akaszkodott, mint egy kullancs, a bőröm alá bújtt, megtudtam a tervét, az eszközeit, ahogy elkápráztatott a tehetsége, a karizmája, ahogy a büvkörébe kerültem, ujjá köré tekert, megértettem, miért váltott ki mindig izzó indulatokat. Miért sisteregtek körülötte mindig is gyilkos viták.

Ki képes ilyen féktelen gyűlöletmechanizmust működésben tartani? Milyen módon? Ki ez a Jágó? Az indítékát kerestem.

Mert megtalálhatja mindenki a maga Jágóját. A machiavellistát, az indok nélküli gonoszt, a félelmetes karrieristát, a brutális gyilkost.

Valami hiányzott mégis, valami apró, jelentéktelennek tűnő lökés, hogy el tudjunk indulni az őrzőgécsek lejtőjén, valami, amit egyébként nap mint nap látunk, saját érzékeny bőrünkön tapasztalunk.

Egy este, talán megint a Rondellában beszélgettünk arról, hogy változnak tegnap még testi-lelki, egyet akaró, egyet hívó barátok ellenségekké. Hogy rondul meg a tiszta, felhőtlen múlt is, hogy mocskolódik be a kezdet kezdete. Hogy változik egy játékos ajándék, szerelmes cetli, kitárulkozó levél bizonyítékká, letaglózó bumerángxá. S akkor kimondtam, amit addig csak kerülgettem. Igen! Innen kell kezdenünk! Othelló és Jágó szerelmes barátságától! Erről gondolkozzunk! Együtt győzött csatákról, kalandokról, éjszakai sátor-beszélgésekről, egymásnak fitogtatott bátorságról, büszke rátermettségről.

Ha egy ilyen nagyszerű helyzetből váratlanul kilöknek valakit, s helyébe egy új barát kerül, egy új szerelem söpri le a múltat, akkor nincs mit kérdezni. Ennyi: oknak elég a gyűlöletre. Nem kell ehhez történelem. Nem kellenek tanulmányok. Nézz ki csak a folyosóra, vagy nézz körül a büfében. Kotorássz régi fényképek között. Kotorássz a múltadban.

Jágó nem hordhat álarcot. Ez világos! Nem lapulhat a háttérben. Nem játszhat bábszínházat, nem ugráltathat zsinóron marionett-figurákat. Nem testesítheti meg a gonoszt. Ki hinne neki? Sőt! Végig neki kell kötélen táncolni, egy hatalmas szakadék felett, végig hinnünk, remélnünk kell, hogy a „történet” jóra fordul. Hogy valaki csak észhez tér, valaki csak visszakérdez. Persze nem szól, nem kérdez senki. Dumálnak, puszognak, sutyorognak hidak alatt, kikötőben, hálószobák függőyei mögött. S közben rohadnak a kapcsolatok. Rohad a barátság, pusztul a szerelem.

Hat a méreg!

Lehet, hogy a lelkünk alja ilyen? Ilyen iszapos, mocsaras? Bűnök bugyborékolnak ott lenn valahol, irigység, gonoszság, rosszindulat? Csak erőszakosan rápakolunk mindent, iskolákkal, évekkel. Tudást, szeretetet, megértést, lemondást. Szigorúan börtönbe zárjuk, bevakoljuk a lelkünk alját? És ha felfordul minden, ha már nem érdemes többé féken tartani a mérgező gázokat, mert nincs miért, nincs kiért. Akkor mi lesz? Akkor menekülni kell a vulkán elől, a lélek alja elől. Akkor kezdődik ennek a Jágónak aljas, fekete története.

Ahogy a szívedbe, agyadba, izmodba szövődnek, vésődnek a szavak, a mozdulatok, ahogy mondatonként cseperedik a szerep, a figura, úgy ragasztják, ácsolják, kopácsolják deszkánként Velence házait, a ciprusi kikötőt, úgy festik a műhelyekben hullámonként a tengert, sugaranként a napot, és lassan körbenőnek a fák, a házak, a fények.

Mint már sokszor, most is Szinte Gábor képzelte, festette körénk a várost, a kikötőt. Az első díszletes próba, mint egy új lakásba költözés, tele izgalommal, ügyetlenkedéssel. Hajnaltól kötik a zsinórokba a lengő zászlókat, a Doge-palota rajzolt rácsát, a kortinát, a hálószoba komor falait, a fogadóterem nyomasztó szőnyeget. Aztán felépítik Brabantió házát, a Marco-oszlopot, és kezdődhet a játék.

Most is végignézem a nézőtér sötétjéből ezt a furcsa színdarabot, a díszlet-születést. És közben pereg bennem egy mozi. Messze tűnt szobák, fák, vizek, partok emlékei olvadnak egymásba.

Hányféle életet, házat, családot, pompát és nyomorúságot hittünk és hittünk már el ezen a színpadon. Most melegít csak igazán, messziről az *Éjjeli menedékhely*

kemencéje! Ha nekvághatnám a hátamat, ha kuporoghatnék a tetején, ha gyömszölhetném Pécsi Sanyi lapátkezét!

És ott a *Sirály*-erdő, a dohányszagú, áporodott szobák, a huzattól pöffös, nagy, barna függönyök. És Móra püspök kerti háza, Tolnán. Ide hallom a szekerek nyikor-gását, a fáklák sercegését, a halálba vonuló hadak jajveszékélését a végtelen éjszaka-ban, bódító virágok között. És vigyorog messziről egy napsugár. A *Sosem lehet tudni* inceskedő napsugara, amely besütött Valentine úrri kopott fogorvosi rendelő-jébe, és amely elől gombaernyők alá menekültek a Marine szálló előkelő, szeplős orrú vendégei. Itt hintáznak a lampionok, az esti bölcsek, akik tudják, hogy a sze-relem nem olyan, nem lehet elbújni előle. Pedig mi a szerelem? Semmi! Mi történik? Semmi! Csak egy illatok kar simul a nyakad köré, finom forgás, egy leheletnyi csók, és odébb perdülnek a falak, valahol a parton pezsgő pukkan, a teraszon konfetti szál-lingózik, és csillog a víz. Ez a szerelem! Ennyi történt! Semmi! Csak megváltozott körülöttem és benned minden.

És még hány kis világ, kolostor, sziklás part, szükös diákszoba, fagyos börtön, dermesztő trónterem, hányféle nap, mennyi vihar, ezernyi hangulat.

Kimerült voltam most a főpróba után. Örültem, hogy este találkozunk Gáborral. Pedig félek ilyenkor mindenkitől. Főleg azoktól, akik csak beszédülnek a főpróbara, nem is nézik végig, de kötelességüknek érzik, hogy egypár apróságot megjegyezzenek. Félek tőlük. Bújok előlük.

Most mégis jólesett a Pasarét fölötti csönd. A mély keleti színek, a füstölők illata, a gyertyák fénye. Most nem zavart, hogy egy még nemlétező előadásról, meg nem született szerepről beszélgetünk. Hogy napok múlva még a bemutató, s Gábor a gesztusaimról medítál.

- Izgalmas Jágó lesz ez! - szólt utánunk az éjszakába. - Megfesteném egyszer. Sokkal később, egy másik nyáron autóztam a Ferihegy felé, Gábor műtermébe. Modellt ülni-állni nem nagy mulatság, de gyakran kaptam engedélyt bábészködésre, dumára. A paletta színei, a tárgyak valósága, a hűvös műterem. Gábor Firenzéje, Rómája, Párizsa, Moszkvája, Erdélye kárpótolt a modellség feszültségéért.

Mire legközelebb kimentünk, már durrogott az olajkályha. Megint tél lett. Elkészült a kép. Jágó! Fények, színek, indulatok, nyughatatlan keserűség. Furcsa volt nézni. Magamat láttam, az én Jágómat. Mégis zavart valami. Ahogy a kép, az arcom ránk nézett. Megfagytam! Ahogy figyelt a kép. Hidegen, élesen, metszőn. Ugrásra készen. Mint egy megvillanó kés.

Nem szívesen élnék ezzel a Jágóval, ezzel a festett Jágóval egy szobában. De még egy házban sem.

Utazunk! Ez jó! Ezt szeretem! Énekel az autóbuszban a sok Don Quijote, a sok Sancho. Felbődül a repülőgép. Vacakolunk a hevederekkel, a savanyú cukrokkal, aztán meglódulunk. Ökölbe szorul mindenünk. Picik lesznek a házak, az emberek, nevelésgecek a gondok, a felhők felett mintha megállna minden. Aztán a landolás, buszok, kofferek, üvöltözés, szállodaszobák. Szeretem a vonatok kattogását. A „Vörös nyíl” suhanását Leningrádból Moszkvába, Salzburg felé a beszélgetést, a barkochbázást, a betűpóker-t. Utazunk! Ez jó! Együtt vagyunk! Hintázik a sör az étkezőkocsi-ban. És dumálunk mindenről. Nem sajnáljuk az időt a lényegtelenre sem. Tervege-tünk, álmodozunk. Ez a legjobb.

Ebből még lehet valami!

Egy szeptemberi estén a nagyjelenetet próbáltuk. Megint. Hányadszor már? A leg-izgalmasabbat. A legfontosabbat. Jágó adagolja a mérget, cseppenként, egyre bát-rabban, egyre közelebb csúsza a tűzhöz, a vulkánhoz. Ebből ki kell derülni majd visszamenőleg is mindennek. Jágó fél, retteg. Csodálni szeretném Othellót, és nem hülyét csinálni belőle. Ez a Jágó a régi napokért küzd, a boldogságért, a barátságért, ami az övé volt és amiből kirekesztették.

Hárman játszottunk. Ottó hol Jágót, hol Othellót élte, jelezte szavak nélkül, tökéletes, pontos, erős gesztusokkal. Mi Ferivel harmadszor, negyedszer, ötödször is

nekirugaszkodtunk az őriületnek, a tébolynek. És egyszer csak meglett! Megcsillant! Amit hónapok óta kerestünk. Amire vártunk. Sisteregték, szikráztak a szavak, kavargtak az érvek, a tények szúrásai, a rágalmak döfésai, a visszavágások. Remegve egyre közelebb merészkedtem Ferihez, ő mint sebzett vad vágta fel a fejét, az indulatai szinte nekicsaptak a portálnak, de most már nem volt megállás, tovább gyötörtük egymást, egyre elkeseredetebben, kivételközbe magunkból. A legvégső, legszörnyűbb ocsmány hazugság (amit azóta sem mertem soha, a százvalahány előadás egyikén nem nyitott szemmel Othello-Feri arcába csapni) Cassió álombeli vallomása. Számomra ettől válik minden visszavonhatatlanul mocskossá. Ettől válik a történet megfordíthatatlanná. Ettől a képtől, ahogy Cassió és Desdemona henteregnek ölelve, átkulcsolva egymást, összekeveredve, lueskosan. Ettől a képtől nem lehet többé szabadulni.

Mint a vízbefúlók, összekapaszkodva, szűkülve préseltük ki magunkból a szavakat, Feri magához rántott, aztán elhajított, nyekkentem a földön, de utolsó erőmmel utánakaptam, s már mindketten kuporogtunk az ég felé kapkodva, könyörögve, esküdözve és egy vérben forgó szemű, őriületbe hajszolt, tönkretett Othello döngött fel a falépcsőkön, és rekedten kiértelte felém: „Mától hadnagyom vagy!”

A válaszom a tenger fenekéről sikított egy másik halál szorításából: „Őrökké a tiéd!”

Aztán csönd. Ottmaradtunk összeesve!

– Hát körülbelül így! – szólalt meg Ottó a sötétből nagy sokára, mikor csatakosan, még zihálva tápászkodni kezdtünk. – Hát körülbelül így!

Aztán a szomszéd öltözőből a próba végén Feri dörmögését hallottam:

– Hogy rohadjon meg az is, aki ezt kitalálta!

Csak legyen erőm, csak ne torpanjak meg, ne engedjek a szokásnak, az emlékeknek, tudjam elfelejteni a fülembé duruzsuló sikeres, utálatos hangsúlyokat.

Nekiünk legkevesebb egy Peter Brook, legalább egy Royal Shakespeare Company kell, hogy sietve mindenki a mérlegre álljon, sopánkodjon, sikongjon, tollat ragadjon, hogy összecsődjünk. Hogy tudjunk egymásról! Most mégis – ki tudja, miért, mitől – a füleltd esti főpróbáinkon váratlanul soha nem látott fehér hollók bukkantak fel a folyosókon vagy bújtak meg a nézőtér sötétjében, néha két-három este is, egymás után.

Egyre izgatottabb levelek jöttek-mentek Bukarestből Pestre és Pestről Bukarestbe. Nelunak! Pedig olyan nehéz, olyan lehetetlen valamit is leírni abból az alig megfogható, alig lemérhető, picí araszolásból, amelyet egy-egy próbán megtettünk. De Nelu követelte a híreket, én meg örültem, ha már összevakartam egy-egy levelet, mert így legalább kényszerítettem magamat is, hogy ne fékezzek, kergessem tovább az álmainkat, üldözzem hajthatatlanul, jó szímmal, jó ösvényen ezt a Jágót.

Nelu levelei – mintha itt beszélne a könyvtár tövében, a nagyfotelben – dühösek voltak. Valami vacak darabot próbáltak, nem bírta, gyűlölte, azt írta, jól jön neki most ez a mi Othellónk. Legalább elfoglalja. Legalább tud valamire figyelni. Valamiben hinni.

A bemutatóról már fölösleges volt írnom. Elkerülte a levelet. A negyedik előadásra megérkezett! Mint mindig, minden találkozásra: hóviharokon, hegyeken át, utolsó pillanatban, széttárt bundában, zakóban, ingben, kítárt karral.

Most viharkabátban jött, szakállasan, meggyötörtén, vonatjegy nélkül, egy francia hálókocsi kalauzfülkéjének a felében kuporogva. Kalauzok, pilóták, sofőrök, gyerekek, jegyszédő nénik nagy barátja. Persze hogy eljött! Persze hogy inkább összeveszett Bukarestben mindenkivel, rendezővel, igazgatóval, kukacoskodó hivatalnokokkal. Nem várt tovább! Persze hogy itt van! Szorong egy pótszéken, az első sor mellett.

Megszólaltak az előadást indító fanfárok, és nekem megremegett a lábam. Megint egy bemutató Nelunak. Hogy számolok el a levelekkel.

Soha annyit nem beszélt, mint az előadás után, azon az éjszakán. Pedig sok mindent megbeszéltünk ezalatt a kegyetlenül, igazságtalanul rövid négy év alatt. Az ébredő nap alig tudott átvégődni a sűrű cigarettafüstön, amely elnyelt minket. Az asztalon ijesztően meredt ránk egy üteg üres boros üveg. Tökéletesen józanra ittuk magunkat. Messze jutottunk a színháztól. És talán közelebb az Othellohoz. A barátságáról beszéltünk a legtöbbit. Hogy kényelmes mostanában a barátság. Hogy főleg kapni szeretnek az emberek. Hogy nem küzdenek elvesztett dolgokért. Nem mennek utána. Hogy ezért is, igen kellett ez a rohadt Jágó. És üttött egyet az öklével a levegőbe. Meg hogy nagyon rossz állapotban ugrott fel a vonatra. Most kapott egy kis erőt. Visszakapott egy kis kedvet. Az utcán megszorította a kezemet, aztán a taxiblaikból, miközben a milliomodik cigarettára gyújtott, halkán, rekedten kiszólt: – Jól van, Pétya! Jól fejbe vágta! engem ezzel a Jágóval!

Ezt a kézfogást is itt tartom, szorítom, őrzöm – a többi mindennel együtt – a markomban. A szívemben!

Egy viharos, keserű veszekedés kellős közepébe csöppenünk. Jágó és Rodrigó acsargó vitájába. Így indul a darab. Nem lehet ezt az elején kezdeni. Most volt csak szükség a próbák és előadások előtti színpadi ténfergésre. A kezdés előtt már ott ugráltunk, tornáztunk a színpadon, pergettük, ropogtattuk, darabokra törtük a verset, klimpíroztunk a mondatokon, a tyúklétrán még a Brabantio-ház erkélyére is fölpimaszkodtunk. Ráztuk ki magunkból a feszültséget, próbáltuk elmismásolni az elkezdés, a nekikezdés, az első mozdulatok rémületes súlyát.

A bemutató napján mégis ijesztő ünnepélyesség lett úrrá rajtam. Hiába a főpróbák sikere, a várakozó jó hangulat, reggel mégis szinte felrémültem valami zürös álomból. Dél előtt azután menetrendszerűen rőtám az erdő, a Normafától a János-hegyig meg vissza, azután megint előlről. Fújtatva toltam magam előtt a lusta órákat. Azután ebéd anyámnál, szegénykém – tudva a regulát – nem kérdezett, nem beszélt az előadásról, ha máskor nem is, ezen az egy napon, a bemutató napján úgy viselkedhetek, mint egy színész. Délután elárasztotta a lakást, a házat, talán a kis utcánkat is Verdi muzsikája. Karaján zenekara, Monaco Othelloja és főként Aldo Protti Jágója egy kis időre legalább elnyomta a türelmetlen, helyét nem találó, borzongó várakozásomat. Azután nem bírtam tovább. Még jóval öt óra előtt elindultam. Gyalog, át az Alagúton, a Lánchídon, végig a Népköztársaság útján, a Lenin körúton, egyre nagyobb, egyre gyorsuló léptekkel.

Az öltözőben virágillat, karácsonyi hangulat fogadott, a csomagocskákat, leveleket a tükrök megsokszorozták. A szomszédban, nagyokat káromkodva, Feri éppen a füleit festette feketére. Aztán a színpadon hergeltük magunkat mindannyian. Az egész kis társulat.

Kinn az előcsarnok is díszben állt, kivilágítva. Új fényképeket készítettek rólunk és Jankó gróf gyönyörű tablókát szerkesztett a régi előadásokból. Ezt látni kell! Most azonnal! Ki is rohantunk „Bé”-vel, és végigtrappoltunk a csillárfényben fürdő előcsarnokon, egy-két estélyiruhás, álldogáló döbbenet ránk nézett, a jegyszédő nénik puszikát dobáltak utánunk. Ez jó volt! Kicsit lazább térddel heveredtünk a Rialtónk tövében. A nézőtéren elkezdődött a zsbongás.

Az előadás után nem tudom hányszor mentünk a vassfüggöny elé. Kiabáltak, tapsoltak. Aztán bankett, telefonok, cikkek, riportok és dumák, viták éjszakákon át. Ha most egy-két hetem lenne, hogy megpróbáljam átgonodolni, mi is történt velünk, hogy bújt belém ez az ördög, mivel varázsolt el engem is ez a varázslatos sátánfajzat. Az anketók, találkozóok nem segítettek. A kérdések idegesítettek.

– Mit akart ön? Hogy jutott eszébe? Miért vállalta? Mit szól ehhez a Bessenyei? Miért csak most jutott eszébe? Hogy merték így kiforgatni Shakespeare-t?

Kiforgatni? Marhaság! Ő forogtatt ki minket. Fújattam hazafelé. Inni kellene valamit, de undorodtam a részegektől, a bizalmaszkodástól, az ölelgetéstől.

Megint egyedül maradtam. És megint az Erzsébet-hídon. Jágó! Jágó! Hová jutottam azóta, hogy először meghallottam, először kimondtam ezt a nevet. Mi minden történt azóta. Hát ezt akartuk, nem? Akkor meg miért gyűrődtem össze, miért érzem úgy magam, mint egy házavesztett csiga? Hogy tudnám ezt megmagyarázni?

Legalább magamnak! Olyan zavaros, olyan csodálatos, olyan torokszorító ez az egész.

Hé, Mister Shakespeare! Ha ilyen magasra repülsz velünk, mi ilyen magasról poty-nyanunk vissza, ha az álom, a varázs, a repülés véget ér. Minden délelőtt, minden este.

Hé, Mister Shakespeare! Ott a stratfordi oltár előtt! Hát vigyázz ránk! Figyelj ránk!